וילך ב

א. פ' וילך קוראים בכו"כ שנים[1] בשבת (ת)שובה[2]. וע"פ הידוע[3] שתוכן הפרשיות שקוראים בתורה שייך להזמן שקוראים אותן, צ"ל, שיש לימוד בענין התשובה בפרשה זו.

וי"ל בפשטות, שזהו שמצינו בפ' וילך[4] כמה ענייני מוסר על עזיבת ה' תומ"צ כו', שתכלית המוסר היא (לא (רק) הודעת העונש על עזיבת תומ"צ, אלא) לעורר את הלבבות לתשובה, באופן ש־מלכתחילה לא יבואו העונשים, כי גם אם נכשלו ישובו מדרכם הרעה.

והנה נתבאר כמה פעמים[5], שעיקר החידוש בעבודת התשובה דשבת (ת)שו־בה — אינו תשובה על חטאים[6], אלא תשובה שענינה ותוכנה (לשוב ו)להתקרב עוד יותר אל השם, בלשון הכתוב[7] "וה־רוח תשוב אל האלקים אשר נתנה", ונקראת (בזהר[8]) "תשובה עילאה", ותשו־בה זו אינה מתוך מרירות אלא "בשמחה רבה"[9].

ועפ"ז צריך לומר, שדברי המוסר שבפ' וילך, אף שלפי פשוטם שייכים הם לתשובה על חטאים, מ"מ לא זו בלבד שאינם בסתירה לרגש השמחה, אלא אד־רבה, הם מעוררים "שמחה רבה".

ויש למצוא רמז לזה בכך, שעניני המוסר שבפ' וילך קשורים עם כתיבת שירת האזינו[10], דאע"פ שתוכן השירה הוא — דברי מוסר, "כדי שיחזרו העם בתשובה"[11], הרי היא נקראת בשם "שירה", המורה על שמחה (ועד שפרשה זו היא משירת הלויים על הקרבן[12], שאין אומרים שירה אלא על היין[13]) — מפני שהמוסר דפ' האזינו מביא את האדם לידי שמחה, כמשנ"ת במק"א[14] בארוכה.

ועפ"ז יש לבאר (ע"ד הרמז) דיוק ל' רש"י בפרשתנו, בדברי המוסר — "וחרה אפי גו' ועזבתים והסתרתי פני מהם גו'"[15] — שמפרש "והסתרתי פני", "כמו שאיני רואה בצרתם":

בזה מרמז רש"י, שגם כאשר הנהגתם של ישראל גורמת ל"וחרה אפי גו'

---

1) כשחל ר"ה ביום ב' או ג' בשבוע (ראה בעה"ט ריש פרשתנו).

2) ראה לקו"ש חי"ד (ע' 144 הערה 9) מקורות לב' השמות "שבת תשובה", "שבת שובה". וראה שיחות ש"ש תשד"מ, תשמ"ו.

3) ראה של"ה חלק תושב"כ ר"פ וישב.

4) לא, טז ואילך. — וגם תחילת הפרשה, "וילך משה", שייכת לעשי"ת, ע"פ המבואר בכלי יקר ריש פרשתנו, שהליכת משה היתה לזרזם על התשובה. ע"ש.

5) ראה לקו"ש שם ע' 145 ואילך. חכ"ד ע' 23. ועוד.

6) ובפרט, ששבת בכלל ענינה תשובה עילאה (תניא אגה"ת ספי"ו. וראה בארוכה לקו"ש שם).

7) קהלת יב, ז. וראה בארוכה לקו"ת ר"פ האזינו. ובכ"מ.

8) רע"מ נשא קכג, א. ועוד.

9) אגה"ת ספי"א (קא, רע"א).

10) לא, יט (ובפרש"י שם) ואילך.

11) רמב"ם הל' תפלה פי"ג ה"ה. וראה לבוש או"ח (סתכ"ח ס"ה) שזהו "מפני שברוב הפעמים קורין פ' זו (האזינו) בשבת שבין ר"ה ליו"כ".

12) ר"ה לא, א. רמב"ם הל' תמידין ומוספין פ"ו ה"ט. וראה בארוכה לקו"ש חכ"ד ע' 229 ואילך.

13) ברכות לה, א. וש"נ.

14) לקו"ש שם ע' 236 ואילך.

15) לא, יז.

ועזבתים והסתרתי פני גו״, אין הקב״ה עוזב באמת ח״ו את בנ״י, אלא זהו רק „כמו שאיני רואה כו״, אבל האמת היא שהקב״ה רואה ומרגיש צרתם של יש־ראל, ועוד זאת, ש„בכל צרתם לו צר״[16], והוא נמצא באותה צרה. ואדרבה, כל כוונת ההסתר פנים היא רק כדי לעורר את בנ״י לשוב אל ה׳, וכדלקמן סעיף ו בארוכה — ודבר זה מדגיש גודל אהבתו של הקב״ה לבנ״י בכל מצב שהם[17].

וזהו גם הקשר והשייכות לעשי״ת, כביאור רבינו הזקן[18] בהא שארז״ל[19] שבעשי״ת הקב״ה הוא „קרוב״ לבנ״י — „שנקרא קרוב אלא שנתרחק ונסתר ממנו, והוא כמו למשל בן שהוא אצל אביו בביתו אלא שהאב מסתיר פניו ממנו בכדי שבנו יתן אל לבו האהבה ויתגלה אהבתו ביתר שאת, וכאשר יכיר הבן שהאב הוא בכאן ומסתיר פניו ממנו אזי בודאי תגדל אהבתו בבחי׳ גילוי יותר״.

ב. והנה נתבאר פעמים רבות, שנוסף על הרמזים שבפרש״י עה״ת — הרי לכל לראש ענינו לפרש פשוטו של מקרא.

ובנדו״ד צריך להבין פירושו של רש״י, ש„והסתרתי פני״ פירושו „כמו שאיני רואה בצרתם״:

בראי״ם מבאר, ש„הסתרת פני הקב״ה היא העדר השגחתו ונקרא הסתר פנים מפני שכל מי שאין פניו רואות את הדבר אינו משגיח בו, וזהו מה שכיון הרב באמרו כמו שאיני רואה בצרתם״.

אבל צריך ביאור: לכאורה הפירוש הפשוט של הסתר פנים שלמעלה הוא, ביטוי מצב של כעס כו׳ — היפך ה־ברכה[20] ד„יאר ה׳ פניו אליך״[21], המורה על שמחת הקב״ה בבני ישראל, כפרש״י שם[22] „יראה לך פנים שוחקות פנים צהובות״.

וכמו הנהגת אב עם בנו, דכשהאב מראה לבנו פנים שוחקות ה״ז מורה על גילוי אהבתו אליו, וכשכועס עליו הוא מסתיר פניו ממנו.

ואמאי שבק רש״י פירוש זה בהסתר פנים שלמעלה[23] — שהוא (א) בהתאם להתחלת הכתוב „וחרה אפי״, (ב) דבר השייך לכללות ה„פנים״ — ומפרש דקאי על העדר השגחתו, השייך (רק) ל„עיני ה״ (ולא לכללות ה„פנים״)[24].

---

16) ישעי׳ סג, ט. וראה רש״י שמות ג, ב. ג, יד. נצבים ל, ג.

17) ולהעיר מהפי׳ (בעה״ת, חזקוני ועוד כאן) ש„והסתרתי פני גו״״, „זהו דרך חבה״, וכמו אב שאינו יכול לראות בצרת בנו מפני שרחמיו עליו (ולהעיר מאוה״ח כאן). ובכלי יקר סוף פרשתנו מפרש ש„פני״ הנזכרים כאן הם פנים של זעם, ש„יסתיר ה׳ פני זעמו . . מסתיר פנים של כעס ממנו והכל שרי ומחיל״. ע״ש.

אלא שפרש״י עה״ת הוא ע״פ פשש״מ, ובפשטות „והסתרתי גו״״ הוא המשך ל„וחרה אפי גו״״ (ורק שבזה גופא יש פרט חיובי, שהוא רק „כמו כו״״, כבפנים).

18) לקו״ת תבא מא, סע״ד.

19) ר״ה יח, א (ע״פ גירסת הר״ח). וראה לקמן ע׳ 200 הערה 3.

20) ראה חדא״ג מהרש״א חגיגה ה, סע״א. וראה אוה״ת פרשתנו עה״פ.

21) נשא ו, כה. אוה״ת שבהערה הקודמת.

22) וראה לקו״ש חל״ג ע׳ 54.

23) או שהו״ל לפרש כת״א (וכן תיב״ע) „ואסלק שכינתי״ (ע״ד רש״י בחוקותי כו, ל. ועוד). וראה הערה 39.

24) ואף שמצינו הסתרת פנים לענין ראי׳, כמו „ויסתר משה פניו כי ירא מהביט גו״״ (שמות ג, ו) — הרי אצל הקב״ה, שלא שייך לומר שאינו רואה (רק „כמו שאינו רואה״), כדלקמן סעיף ד — לכאורה מתאים יותר לפרש שהסתר פנים הוא ביטוי של כעס כו׳, כבפנים.

ג. גם צריך ביאור דיוק לשון רש"י „כמו שאיני רואה בצרתם", דלכאורה, כיון שכוונת רש"י לפרש הסתרת פני הקב"ה לענין העדר השגחתו, הול"ל „כמו שאיני רואה אותם", ומדוע מגביל את העדר הראי' (וההשגחה) רק ל„צרתם"?

ומשמע ומובן מזה, שאין כוונת רש"י להעדר ההשגחה שהיא הסיבה להרעות והצרות [כמבואר במורה נבוכים[25] ועוד מפרשים[26], שבהיות בנ"י בהסתר פנים והעדר השגחה, הם נעזבים „למקרה" ובמילא באות עליהם רעות וצרות[27], וכהמשך הכתוב כאן „על כי אין אלקי בקרבי מצאוני הרעות האלה"], כי אם, להעדר ההשגחה אחרי שכבר באו הרעות והצרות, שגם אז מתנהג הקב"ה „כמו שאיני רואה בצרתם" (היינו לא שאינו משגיח על בנ"י, אלא שאינו רואה הצרות, ובמילא אינו פונה לצעקתם כו' להושיעם[28]).

[ועפ"ז מדוייק גם ל' רש"י „שאיני רואה", דלכאורה הול"ל „שאיני משגיח" (שהוא העיקר), ומדוע אומר רש"י „שאיני רואה" ועל הלומד להבין שכוונתו להעדר ההשגחה, „מפני[29] שכל מי שאין פניו רואות את הדבר אינו משגיח בו"?

וע"פ הנ"ל מובן, כי אין כוונת רש"י להעדר השגחת השם על בנ"י, שהיא סיבת הצרות כו' (שע"ז נופל הלשון „איני משגיח"), אלא להעדר ראיית הצרות (שכבר באו), כנ"ל].

ותמוה: בכתוב מפורש „והסתרתי פני מהם והי' לאכול ומצאוהו רעות גו'", שהסתרת פני הקב"ה באה קודם המצב ד„והי' לאכול ומצאוהו גו'", ואדרבה, היא היא סיבת הרעות — ורש"י מפרש להיפך, ש„והסתרתי פני" ה"ז לאחרי שמצאוהו הרעות והצרות?

לכאורה יש לומר, שזהו לפי שבעונשי שמים שלמדנו בכתוב עד עתה, לא מצינו (בפשוטו של מקרא) שיבואו מחמת העדר ההשגחה, ואדרבה, עונש הרשעים בא דוקא ע"פ השגחתו ית', ששופט את הרשע ודן אותו בעונש המתאים. ויתירה מזו: עונש חמור על עון חמור מתואר בפסוק (לא בלשון הסתרת פנים, אלא) בלשון „ונתתי פני[30] (וכיו"ב), שפירושו כפרש"י[31] „פונה אני מכל עסקי ועוסק בו", דהיינו תוקף ההשגחה. ולכן גם בנדו"ד אין רש"י מפרש „והסתרתי פני" שזוהי סיבה להעונש כו'.

אבל אין זה תירוץ מספיק, כי י"ל שכאן מדובר בעונש חמור יותר מהעונשים שנזכרים עד עתה, כמבואר במפרשים[32], שזוהי מדה כנגד מדה, ש„כנגד העזיבה שעזבו ה' [כמ"ש בפסוק שלפנ"ז „ועזבני והפר את בריתי"] אמר

---

25) ח"א פכ"ג. שם ח"ג פנ"א (וראה שם פי"ח. ס' היד הל' תעניות פ"א ה"ג).

26) ראה אברבנאל פרשתנו כאן. ועוד.

27) ראה שני טעמים ע"ז באברבנאל שם.

28) כלשון רש"י שמות ג, ז (הובא לקמן ס"ד) „לא העלמתי עיני ולא אאטום את אזני מצעקתם". וראה ראב"ע כאן (פסוק יח) „שאם יקראו אלי לא אענם".

29) ל' הרא"ם (הובא לעיל ס"ב).

30) אחרי יז, י. ועד"ז קדושים כ, ג. שם, ה-ו. בחוקותי כו, יז.

31) אחרי שם. קדושים כ, ג. ועד"ז בבחוקותי שם.

32) אברבנאל. — או שהו"ל לרש"י לפרש כפירוש השני באברבנאל שם, שההסתר פנים והעזיבה הם לענין הטובות וההצלחות כו', אבל לא תסור מהם ההשגחה להעניש. ע"ש (ומסיים: וזהו הפי' האמתי .. מסכים לפשוטי הכתובים). וברמב"ן (פסוק יח) „הסתיר פני רחמיו".

ועזבתים והסתרתי פני מהם רוצה לומר גם אני אעזוב אותם ולא אשגיח עליהם, והיעוד הזה קשה מכל היעודים .. בכל אלות הברית לא תמצא הסתרת פנים ולא עזיבה כי אם עונשים השגחיים וכאן תגמול עזיבתם יעד בעזיבתו אותם ובהסתר פנים מהם".

ד. גם יש להבין — מאי טעמא מוסיף רש"י „כמו (שאיני רואה כו')"?

במפרשים[33] כתבו דקשה לרש"י וכי ח"ו יש דבר נסתר לפניו, ולכן פי' „כמו שאיני רואה".

אבל לכאורה אין זה מספיק, כי הדגשה זו מיותרת, דגם אם הי' רש"י כותב „שאיני רואה בצרתם" הי' מובן שאין הכוונה כפשוטו, שהדבר נסתר לפניו, אלא שאין הקב"ה משגיח בהם[34] להצילם כו'.

וכדמצינו בפירוש בפרש"י לעיל בפ' שמות, עה"פ[35] „וירא אלקים גו'" — „ולא העלים עיניו", וכן עה"פ[36] „ראה ראיתי את עני עמי גו' ידעתי את מכאוביו" — „לא העלמתי עיני ולא אאטום את אזני מצעקתם". דלכאורה, כיצד שייכת הע־למת עין לפניו עד שהוצרך לשלול „לא העלמתי עיני"? ועכצ"ל שזוהי מילתא דפשיטא שהעלמת עין פירושה העדר ההשגחה כו' (ועד שרש"י לא הוצרך לפרשו).

ועוד ועיקר: גם את"ל ש„איני רואה בצרתם" אינו לשון המתאים כלפי מעלה, כי פשוטו ממש שהדבר נסתר לפניו — הי' לרש"י לכתוב (ע"ד לשונו בפ' שמות הנ"ל[37]) „והסתרתי פני — אעלים עיני" (ובפרט שזוהי לשון הכתוב[38]).

ה. ויש לומר הביאור בזה — בפש־טות:

בפסוק נאמרו שני ענינים — „ועזבתים (ואח"כ) והסתרתי פני מהם". ויש להבין[39]: לאחרי שהקב"ה עוזב את בנ"י ר"ל ואינו נמצא ביחד עמהם, מהי ההוספה אח"כ, שגם יסתיר פניו מהם? והול"ל להיפך, „והסתרתי פני מהם" (שזה שייך גם כשנמצא בקרבם), ועוד זאת — „ועזב־תים"?

בשלמא בבו"ד אפ"ל, שבתחלה עוזב את המקום (אבל עדיין יכול להביט עליו משם), ואח"כ מוסיף עוד יותר, שמסתיר פניו שלא יסתכל (אפילו) מרחוק:

אבל אצל הקב"ה ש„ועזבתים" היינו העדר ההשגחה — הרי העדר ההשגחה המתואר בלשון „ועזבתים" (המורה על עזיבה גמורה), הוא הרבה יותר מהעדר ההשגחה ד„והסתרתי (רק) פני"?

ומזה מכריח רש"י, שכוונת הכתוב כאן היא לשני ענינים עונש: (א) „ועזבתים" — העדר השגחה הגורם לצרות ורעות

---

33) באר מים חיים (לאחי המהר"ל). דבק טוב. קיצור מזרחי. ובהואיל משה כאן משמע, שדברי הרא"ם (שהובאו לעיל ס"ב) באו לתרץ שאלה זו.

34) ראה רש"י בלק (כג, כא) „לא הביט .. אינו מדקדק אחריהם להתבונן כו'". וכן מוכח מכמה כתובים שזהו תוכן ענין הרא' למעלה, וכמו „ארץ אשר גו' תמיד עיני ה"א בה" (עקב יא, יב. וראה רש"י שם) — משא"כ בשאר ארצות (אף שאין דבר נסתר לפניו — ראה רש"י שם ד"ה אשר ה"א). — ולהעיר מרש"י נח יא, ה: לא הוצרך לכך כו'.

35) ב, כה.

36) שם ג, ז.

37) וראה לשון הספורנו כאן.

38) ישע' א, טו.

39) כן הקשה גם באלשיך כאן (קושיא הי"ג). בת"א (ותיב"ע) „וארחקינון ואסלק" (וראה אוה"ת פרשתנו עה"פ). אבל בפשטות, „עזבתים" מורה יותר על „סילוק" מ„הסתרת פנים".

(וכהמשך הכתוב „על כי אין אלקי בקרבי [דהיינו „ועזבתים"] מצאוני ה־ רעות האלה"), (ב) „והסתרתי פני מהם", שזהו לאחרי שכבר באו הצרות, ש־ הקב"ה מתנהג עם ישראל „כמו שאיני רואה בצרתם".

ומתורץ בפשטות מדוע אא"פ לפרש שהסתרת פנים היא ביטוי למצב של כעס כו' (כנ"ל סעיף א) — כי כעס גורם ל„ועזבתים" (כמפורש כאן „וחרה אפי גו' ועזבתים"), ואם לזה הכוונה הו"ל לאמרו לפני „ועזבתים".

ו. עפ"ז מובנת ג"כ הוספת רש"י „כמו שאיני רואה בצרתם" — כי בלאה"כ תמוה: את"ל שגם לאחרי שבאים הצרות הקב"ה מעלים עיניו מהם ואינו רואה בצרתם של ישראל, ובלשון רש"י (הנ"ל בפ' שמות) שאוטם את אזניו מצעקתם, הרי נמצא שנגעלה דלת בפני שבין — והרי זהו היפך כוונת העונשים, שבאים להביא את האדם לידי תשובה, ובלשון הכתוב[40] „אם אחפוץ במות הרשע כי אם בשוב רשע מדרכו וחי" — וכיצד יתכן לומר שאין הקב"ה רואה בצרתם?

ולכן פרש"י „כמו שאיני רואה ב־ צרתם" — שההנהגה של העלמת עין מהצרות אינה העלמת עין אמיתית (מצד הקב"ה) אלא רק דמיון של המקבלים, שלבנ"י נדמה שהקב"ה אינו רואה, אבל באמת הקב"ה רואה ורואה, ומחכה לתשובתם של ישראל כו' [ואדרבה, זה גופא שהקב"ה מסתיר פניו באופן שאצל בנ"י נדמה שאין הוא רואה בצרתם, הוא רק כדי לעוררם עוד יותר שישובו אל ה'].

כלומר: הענין דהעדר ההשגחה ה־ גורם להרעות והצרות הרי הוא דבר שבמציאות, שהרי מזה באות רעות וצרות כו' ר"ל (ואין אומרים ע"ז „כמו שאיני משגיח", כיון שמהנהגה זו באות תוצאות בפועל); משא"כ בנוגע לראיית צרתם של ישראל (לאחרי שכבר באה) — אין כאן שום בפועל בנוגע לישראל, אלא מיד כשעושים תשובה מתגלה שבאמת ראה בצרתם, ופונה אליהם ומצילם כו' — וכל הענין ד„והסתרתי פני" הוא רק כלפי בנ"י, שלהם נדמה (מחמת ריבוי הצרות) שאין הקב"ה רואה בצרתם.

ויש לומר, שזהו גם דיוק הלשון „וה־ סתרתי פני" — ולא „וכסיתי פני" וכיו"ב:

החילוק בין לשון „כיסוי" ולשון „הסתר" הוא, שב„הסתר" מודגש שזהו ביחס לזולת, ואין לומר שהסתיר הדבר מבלי להתייחס לדבר שהסתירו ממנו, משא"כ לשון כיסוי שייך גם כשאינו מתייחס לדבר אחר. ולפ"ז י"ל, שהחילוק בין כיסוי הפנים ובין הסתרת הפנים הוא — שכאשר מכסה את פניו, נפעל שינוי לא רק בנוגע לזולת (שהזולת אינו רואה אותו), אלא גם בנוגע לעצמו, לפניו, שהם מכוסים: משא"כ כאשר מסתיר את פניו, הרי (אפשר ש)השינוי הוא רק אצל הזולת, שאינו רואה את הפנים, אבל בנוגע להפנים עצמם אין שינוי כלל.

וזהו שפרש"י ש„והסתרתי פני" פי־ רושו „כמו שאיני רואה בצרתם", שזהו הסתר בלבד (ולא כיסוי), כי אליבא דאמת בודאי שהקב"ה רואה את צרתם ואינו מעלים עין כלל מבנ"י, אלא שראייתו של הקב"ה היא באופן ד„והס־ תרתי פני"[41], שנדמה לבנ"י[42] שהקב"ה אינו רואה בצרתם, כנ"ל.

---

40) יחזקאל לג, יא. ועד"ז שם יח, כג. שם, לב.

41) וראה בארוכה ע"פ פנימיות הענינים — לקו"ש חי"ח ע' 199 ואילך.

42) כדיוק לשון הכתוב „והסתרתי פני מהם".

ומזה מובן, שתומ"י, כאשר בנ"י פונים אל הקב"ה (היפך הנהגתם באופן של „עזבני", שגרמה ל„ועזבתים") – מתבטל תיכף ומיד הענין ד„ועזבתים והסתרתי פני", והקב"ה מתגלה לבנ"י פנים אל פנים, בחיבה גדולה ואהבה גלוי' לעין כל, ומשפיע לבנ"י כל הברכות, מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה, בטוב הנראה והנגלה דוקא.

(משיחת ש"פ וילך תשמ"ב)